

М. М. Камішанськийаспірант кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СТРОКИ ВИПЛАТИ КОМПЕНСАЦІЇ ЗА МІЖНАРОДНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

У статті проводиться дослідження питань щодо строків виплати компенсацій у міжнародному праві. Здійснюється аналіз юридичної літератури, міждержавних угод, практики міжнародних судових та арбітражних органів із питань щодо строків виплати компенсацій у міжнародному праві. Проводиться порівняльний аналіз справ, які стосуються питань щодо визначення строків виплати компенсації, Міжнародного суду ООН та інших міжнародних судових органів.

Ключові слова: строки виплати компенсації, Міжнародний суд ООН, Міжнародний трибунал із морського права, Європейський суд із прав людини, справа про протоку Корфу, справа про Амаду Садіо Діалло, справа про військову діяльність і напіввійськову діяльність в та проти Нікарагуа.

Постановка проблеми. Строки виплати компенсації за міжнародно-протиправну діяльність у міжнародному праві мають величезне значення. По-перше, від швидкості виплати компенсації залежить те, наскільки швидко постраждала держава зможе розпочати відновлення свого порушеного права; по-друге, у разі прострочення виплати компенсації або небажання держави проводити компенсацію взагалі виникає питання щодо механізму захисту постраждалої держави та негативних наслідків заходів, які будуть застосовані до держави, яка порушила свої зобов'язання.

Попри широку договірну практику держав і міжнародних судових та арбітражних органів, вирішення питань щодо строків виплати компенсації не є однозначними. У вітчизняній доктрині міжнародного права цей напрям досліджень вивчений недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядом різних аспектів міжнародно-правової відповідальності займалися такі вітчизняні вчені, як В.А. Василенко, Г.В. Ігнатенко, І.І. Лукашук. Їхні роботи склали теоретичну основу цієї проблематики. При цьому питання щодо строків виплати компенсацій не були основним предметом їхніх досліджень. На пострадянському просторі цій тематиці деяку увагу було приділено тільки в роботах молдавського вченого Д.І. Сирку.

Метою статті є узагальнення практики найбільш авторитетних міжнародних судових органів – Міжнародного суду ООН, Міжнародного

трибуналу з морського права та Європейського суду з прав людини – щодо встановлення строків виплат компенсацій державами, відповідальними за здійснення міжнародних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. У практиці Міжнародного суду ООН (далі – МС ООН) питання щодо строків виплати компенсації винною стороною було поставлено вже за результатами розгляду першої справи – *про протоку Корфу* (Об'єднане Королівство проти Республіки Албанія) (*Corfu Channel case*) [7]. МС ООН прийняв рішення про призначення компенсації за неправомірну діяльність Республіки Албанія відносно Великої Британії. У результаті цього МС ООН зобов'язав Республіку Албанія сплатити компенсації на загальну суму 843 947 англійських фунтів стерлінгів, але питання про встановлення строків виплати компенсації залишив без уваги. Винесення такого рішення можна пояснити тим, що, як відзначає Д.І. Сирку, «суд не має правочинності *ex officio* встановлювати характер і розмір відшкодування, він має право на регулювання цього питання на основі прямої заяви держав, які беруть участь у суперечці» [5]. Можливо, МС ООН не визначив строки виплати компенсації через відсутність заяви Великої Британії про його урегулювання. Відшкодування збитків у цій справі Велика Британія отримала тільки в 1992 р., через 43 роки після винесення остаточного рішення, «коли Республіка Албанія погодилася виплатити Об'єднаному Королівству

компенсацію, тоді як остання зобов'язалася повернути албанське золото, яке зберігалося у сейфах «Бенк оф Інгланд» з часів Другої світової війни» [2]. Якщо б МС ООН визначив строки виплати компенсації та неустойки за її прострочення, то Велика Британія могла б розраховувати на більшу суму компенсації, а Республіка Албанія отримала б стимул до більш швидкого виконання покладених на неї зобов'язань.

В іншій справі МС ООН, яка стосується *Амаду Садіо Діалло* (Республіка Гвінея проти Демократичної Республіки Конго) (Ahmadou Sadio Diallo case) [6], Республіці Гвінеї було присуджено компенсацію та вперше у практиці МС ООН було визначено строк її виплати та процент у разі несвоєчасної виплати, хоча Республіка Гвінея як постраждала держава не робила щодо цього жодних заяв.

У процесі розгляду цієї справи МС ООН зробив висновок, що ДРК порушила міжнародно-правові зобов'язання, і своїм рішенням від 30 листопада 2010 р. постановив, що «щодо умов, за яких пан Діалло був виселений 31 січня 1996 року з конголезької території, Демократична Республіка Конго порушила статтю 13 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та пункт 4 статті 12 Африканської хартії прав людини та народів; щодо умов, за яких пан Діалло був заарештований та утримувався під вартою з метою висилання у 1995–1996 роках, Демократична Республіка Конго порушила пункти 1 та 2 статті 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та статтю 6 Африканської хартії прав людини та народів» [6, с. 57]. За порушення міжнародно-правових зобов'язань згідно з принципом міжнародно-правової відповідальності МС ООН у цьому же рішенні постановив, що «в порядку компенсації Демократична Республіка Конго зобов'язана надати Республіці Гвінея відшкодування за серйозні наслідки порушень міжнародних зобов'язань» [6, с. 58]. У зв'язку зі встановленням факту порушення ДРК зобов'язань у галузі прав людини та призначенням компенсації за це порушення Республіка Гвінея просила у своїх кінцевих заявах, щоб Суд відклав прийняття рішення відносно суми компенсації з тим, щоб сторони могли урегулювати це питання за взаємною згодою. Якщо сторони не зможуть це зробити «протягом шести місяців після винесення Судом [цього] рішення», то Гвінея просила Суд доз-

волити їй представити оцінку суми належної їй компенсації, щоб Суд міг прийняти із цього питання відповідне рішення «на наступній стадії розгляду» [6, с. 56]. МС ООН, погодившись із заявою Республіки Гвінеї, дійшов висновку, що сторонам слід вирішити питання про суму компенсаційних платежів шляхом двосторонніх переговорів. Якщо ж протягом шести місяців вони не дійдуть до консенсусу, то суд залишає за собою право вирішити питання щодо визначення суми компенсації, її форми та строків у подальшому судовому розгляді в цій справі.

Республіка Гвінея та ДРК так і не дійшли до взаємного вирішення суперечки щодо компенсації у визначені МС ООН строки, тому це питання належало вирішити МС ООН. У своєму рішенні від 19 червня 2012 року МС ООН встановив «1) суму компенсації, належної з Демократичної Республіки Конго на користь Республіки Гвінея за нематеріальну шкоду, заподіяну пану Діалло, у розмірі 85 000 дол. США; 2) суму компенсації, належної з Демократичної Республіки Конго на користь Республіки Гвінеї за матеріальну шкоду, заподіяну пану Діалло відносно його особистого майна, у розмірі 10 000 дол. США <...> 5) загальна сума компенсації повинна бути сплачена до 31 серпня 2012 року та в разі її несплати до цієї дати проценти з основної суми, належної з Демократичної Республіки Конго на користь Республіки Гвінея, будуть нараховуватися з 1 вересня 2012 року за річною ставкою 6 відсотків» [6, с. 25]. Очевидно, що в цій справі, МС ООН самостійно вирішив питання про встановлення строку виплати компенсації, що, слід відзначити, не відповідало його минулій практиці.

Широкий міжнародний резонанс отримало питання щодо строків виплати компенсації за підсумком рішення МС ООН щодо справи *про військову та напіввійськову діяльність в та проти Нікарагуа* (Нікарагуа проти Сполучених Штатів Америки). У своєму рішенні від 27 червня 1986 р. МС ООН постановив, що Сполучені Штати Америки порушили свої зобов'язання у межах міжнародного звичаєвого права та тому «зобов'язані відшкодувати Республіці Нікарагуа усі збитки, нанесені Нікарагуа, у результаті вищеназаних зобов'язань у межах звичаєвого міжнародного права» [8, с. 136]. Окрім цього, МС ООН вирішив: «якщо угоди між сторонами не буде досягнуто, то форма виплати та сума таких репарацій будуть визначені Судом, який резервує для цієї мети наступну процедуру в

судочинстві в цій справі». Дотепер угоди між США та Нікарагуа відносно розміру, форми та строків виплати компенсації досягнуто так і не було. Крім цього, МС ООН так і не призначив розгляд, який повинен був вирішити ці питання. Одним із можливих пояснень непризначення судового засідання для вирішення питань компенсації може бути заява МС ООН про те, що «в справі, одна зі сторін у якій не з'являється до суду (США), Суду слід утримуватися від будь-якого надмірного руху, яке могло би стати перешкодою для вирішення проблеми шляхом перемовин» [8, с. 139]. Цю заяву МС ООН слід вважати суперечливою, тому що у справі *про протоку Корфу* заява Республіки Албанії про те, що вона не буде брати участь у засіданнях, не перешкодила МС ООН винести рішення про призначення компенсації.

Повертаючись до справи Нікарагуа, слід відзначити, що ця країна так і не реалізувала своє право на отримання компенсації від США. У 2011 р. президент Нікарагуа Даніель Ортега знову поставив питання щодо невиплаченої компенсації. Він «запропонував провести референдум щодо стягнення із США 17 мільярдів доларів за збитки, заподіяні економіці країни у період громадянської війни у 80-х роках минулого століття» [3]. Попри те, що в 1991 р. уряд Нікарагуа на чолі з президентом країни Віолети Чаморро відізвало свій позов до США, щоб реанімувати відносини між державами, це не впливає на можливість виконання самого рішення. Однак на сьогодні референдум так і не був проведений. Але все ж таки є привід стверджувати, що засідання МС ООН щодо цієї справи може відбутися, якщо Нікарагуа вирішить реалізувати своє право на відновлення процесу.

Після аналізу рішення МС ООН щодо цієї справи виникає ще одне питання, яке побічно стосується питання виплати компенсації. Мова йде про встановлення строку між судовими засіданнями щодо цієї справи. Як було зазначено вище, МС ООН зарезервував для визначення розміру та форми компенсації наступну процедуру в судочинстві, але так і не призначив дату її проведення, хоча в іншій розглянутій нами суперечці (справа про Амаду Садіо Діалло) такий строк було встановлено (6 місяців). Тому дії такого характеру можуть ставити під сумнів неупередженість МС ООН. Ми вважаємо, що якби МС ООН призначив строк судового засідання для вирішення питань щодо виплати

компенсації в цій справі, то право Нікарагуа на відшкодування одержаних збитків, можливо, було б реалізовано.

Наступним міжнародним судовим органом, який також має право присуджувати компенсацію, є Міжнародний трибунал ООН із морського права (далі – МТМП). Попри багаторічний досвід функціонування цього судового органу, його регламент не містить положень щодо строків виплати компенсації. Щодо тих справ, у яких МТМП присудив компенсацію (справа «Сайга» та справа «Вірджинія Джи») за міжнародно-протиправні дії, то слід звернути увагу, що питання про строки виплати компенсації не розглядалося. У рішеннях у цих справах МТМП тільки визначив форму та суму компенсації, яка повинна бути сплачена.

На відміну від вищевказаних міжнародних судових органів, діяльність Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у питаннях встановлення строків виплат компенсацій є більш передбачуваною. Згідно з Практичною інструкцією, затвердженою головою (президентом) ЄСПЛ, і згідно з Правилем 32 Регламенту ЄСПЛ (28 березня 2007 року) «Європейський суд з прав людини за власною ініціативою вказує строк, протягом якого повинна бути здійснена виплата компенсації. Зазвичай це три місяці з дня набуття чинності Постановою Європейського суду з прав людини. Європейський суд з прав людини також визначає розмір відсотків, які повинні бути нараховані та сплачені заявнику в разі, якщо виплата справедливої компенсації не проведена у встановлений строк. Зазвичай вони встановлюються в розмірі граничної процентної ставки за позиками Європейського центрального банку плюс три процентні пункти» [4].

Окрім визначення строків виплати компенсації судовими та арбітражними органами, вони можуть бути встановлені й в угодах між державами. Практика держав щодо цього питання відрізняється. Наприклад, в угоді, яка зробила підсумки Першої світової війни (Версальський мирний договір 1919 р.), країни-союзниці не визначили суму, форму та строк виплати репарацій, а зобов'язали це зробити Репараційну комісію до 1 травня 1921 р. Так ось, 27 квітня 1921 року Репараційна комісія визначила суму репарацій у розмірі 132 млрд марок. А 5 травня 1921 року за підсумками другої Лондонської конференції країни-союзниці затвердили цю суму репарацій, встановивши, що сума річних

платежів Німеччини буде складати 4,6 млрд марок. Таким чином, Німеччина повинна була сплатити повну суму репарацій протягом 28,6 року. Але по факту виплата репараційних платежів Німеччиною завершилася у 1983 році, а виплати по відсотках продовжувалися до 3 жовтня 2010 року та були завершені останнім траншем у 69,9 млн євро виплати післявоєнних репарацій Першої світової війни.

Інакше питання щодо визначення строків виплати компенсації вирішилося після Другої світової війни. Парламентський держсекретар при федеральному міністрі фінансів Кард Диллер заявив у своїй відповіді на письмову заяву про розмір германських виплат після Другої світової війни, що «після Другої світової війни (принаймні, для Федеративної Республіки Німеччина) не було репараційних положень, схожих із Версальським договором, і, таким чином, не було задокументованих довгострокових виплат» [1]. Дійсно, голови «Великої трійки» не закріпили ніяких положень, які стосувалися б строків виплати компенсації, хоча попередню суму репараційних платежів у розмірі 20 млрд доларів вони все ж погодили.

Висновки. З вищевикладеного необхідно зробити висновок, що строки виплати компенсації в міжнародному праві можуть встановлюватися або на підставі угоди між державами, або міжнародними судовими чи арбітражними органами. Попри те, що визначення строків виплати компенсації відіграє величезну роль для постраждалої держави, бо від цього залежить те, наскільки швидко вона зможе почати відновлення свого порушеного права, міжнародні судові інстанції та держави у своїх угодах це питання вирішують вкрай рідко. Більше того, строки виплати компенсації можуть взагалі не встановлюватися. Якщо держави в угодах між собою можуть не встановлювати строки виплати компенсації свідомо, то рішення міжнародних судових інстанцій щодо цього питання мають непослідовний характер, який особливо яскраво проявляється у практиці МС ООН.

Список використаної літератури:

1. Германские репарации: миллиарды без всякого учёта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://holocaustrevisionism.blogspot.com/2012/09/blog-post_7901.html.
2. Международный суд в действии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/icj/inaction.shtml>.
3. Никарагуа может потребовать у США \$17 млрд компенсации за ущерб от войны [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://world.lb.ua/news/2011/07/21/106981_nikaragua_mozhet_potrebovat_u_ssh.html.
4. Практическая инструкция (утверждена Председателем (Президентом) Европейского Суда по правам человека в соответствии с Правилom 32 Регламента Европейского Суда по правам человека 28 марта 2007 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://european-court.ru/konvenciya-o-zashhite-prav-cheloveka-i-drugie-oficialnye-dokumenty/prakticheskaya-instrukciya-po-zayavleniyu-v-evropejskij-sud-trebovanij-o-spravedlivoj-kompensacii/>.
5. Сырку Д.И. Типология международного судебного акта / Д.И. Сырку // Правовая инициатива. – 2014. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://49e.ru/ru/2014/2/6>.
6. Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo), Compensation owed by the Democratic Republic of the Congo to the Republic of Guinea, Judgment of 19 June 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/docket/files/103/17044.pdf>.
7. Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania), Assessment of Amount of Compensation, Judgment, I.C.J. Reports 1949. – P. 244–249.
8. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Judgment of 27 June 1986 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf>.

Камышанский М. М. Сроки выплаты компенсации за международные правонарушения

В статье проводится исследование вопросов, которые касаются сроков выплаты компенсации в международном праве. Осуществляется анализ юридической литературы, межгосударственных соглашений, практики международных судебных и арбитражных органов по вопросам о сроках выплаты компенсации в международном праве. Проводится сравнительный анализ дел Международного суда ООН и других международных судебных органов, которые касаются вопросов об определении сроков выплаты компенсации.

Ключевые слова: *сроки выплаты компенсации, Международный суд ООН, Международный трибунал по морскому праву, Европейский суд по правам человека, дело о проливе Корфу, дело о Амаду Садио Диалло, дело о военной и полувоенной деятельности в и против Никарагуа.*

Kamyshanskiy M. M. The terms of compensation for internationally wrongful acts

The article exemplifies research of questions, concerning the terms of compensation for internationally wrongful acts in the international law. Analyses of judicial literature, interstate agreements, practice of international judicial and arbitral bodies on subjects of the terms of compensation for internationally wrongful acts are made in the international law. Comparative analysis of cases of the International Court of Justice and other international judicial bodies, concerning matters of determination of the terms of compensation for internationally wrongful acts is carried out.

Key words: *terms of compensation, International Court of Justice, International Tribunal for the Law of the Sea, European Court of Human Rights, Corfu Channel case, Ahmadou Sadio Diallo case, Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua case.*